

ბაბა ნიჰარაძე

კომუნისტური რეჟიმის დასრულება და ქართული უმჯობესება

სოციალურ-ფსიქოლოგიური ანალიზის ცდა

თავისი არსებობის შვიდი ათწლეულის მანძილზე კომუნისტურმა რეჟიმმა არნახული გავლენა მოახდინა არსებული რეალობის თითქმის ყველა სფეროზე. გასაგებია, რომ განსაკუთრებით ძლიერ ეს გავლენა რეჟიმის უშუალო ბატონობის ფარგლებში გამოქვეყნდა. ამ გავლენის ღრმა დადი ანის ყველაფერს -- ბუნებას, ეკონომიკას, ფსიქოლოგიას... რა თქმა უნდა, საქართველომაც მიიღო ტოტალიტარული მემკვიდრეობის თავისი "წილი". წინამდებარე წერილში მოცემულია იმ ფსიქოლოგიური ტენდენციებისა და სტერეოტიპების ანალიზის ცდა, რომლებიც ჩამოყალიბდა პოსტსტალინური საბჭოთა რეჟიმის პირობებში. რაც შეეხება სტალინისდროინდელი რეჟიმის სპეციფიკასა და მის გავლენას მასობრივ შეგნებაზე, ეს საკითხები განხილულია ჩემს წერილში "ტოტალიტარიზმის ფსიქოლოგიური ბუნება" (გაზ. "ერი", 1991, 6-8).

წინამდებარე წერილი მოიცავს პერიოდს 1956 წლიდან 1988-მდე. ეს მითითება აუცილებელია, რადგან, მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნულ პერიოდში ჩამოყალიბებული ბევრი ტენდენცია დღესაც ცოცხლობს, მაინც, 1988 წლიდან, ანუ ფართო ეროვნული მოძრაობის დაწყების შემდეგ, ქართულ შეგნებაში მნიშვნელოვანი ცვლილებები მოხდა, რაც ცალკე გამოკვლევას მოითხოვს. ასე რომ, ქვემოთ გამოთქმული ყველა მოსაზრება, სპეციალურად მითითებული შემთხვევების გარდა, უნდა განიხილებოდეს სწორედ აღნიშნულ პერიოდთან მიმართებაში, თუმცა დღევანდელი რეალობისთან უშუალო კავშირში.

და კიდევ ერთი. წერილში ძალზე არასრულადაა გაშუქებული ისეთი მნიშვნელოვანი თემა, როგორცაა ერი და პიროვნება. საქმე იმაშია, რომ ეს თემა შორს სცდება საბჭოთა პერიოდის ფარგლებს და ამდენად, აგრეთვე, მოითხოვს სპეციალურ გამოკვლევას.

ვიდრე უშუალოდ ქართულ ფსიქიკაში ტოტალიტარიზმის დანალექების დახასიათებაზე გადავიდოდეთ, აუცილებელია შევჩერდეთ იმ ცვლილებებზე, რაც საბჭოთა რეჟიმმა განიცადა სტალინის სიკვდილის შემდეგ. ეს საჭიროა იმის გამო, რომ სწორედ სტალინის სიკვდილის შემდეგ ჩამოყალიბდა საბჭოთა წყობილებასთან შეგუების ეროვნული მოდელები. "ხალხთა მამის" მმართველობის პერიოდში უნიფიკატორული ძალისხმევა იმდენად ძლიერი იყო, რომ ეროვნული სპეციფიკა,

ეროვნული ფსიქოლოგიის თავისებურებები დათრგუნულ იქნენ. თქმა უნდა, ეროვნული თავისებურებები ამ პერიოდშიც განაგრძობდა არსებობას, მაგრამ ფარულად, ლატენტურად, რადგან არ ჰქონდა გამოვლენის საშუალება. ხოლო ის ეროვნული ნიშნები, რომლებიც ღრმს მაინც დასტურდებოდა, არ ატარებდნენ არსებით ხასიათს.

სტალინის სიკვდილის შემდეგ გარკვეულწილად შეიცვალა საბჭოთა იმპერიის არსებობის პრინციპი. ეს, პირველ რიგში, დაკავშირებული იქნა იმასთან, რომ რეპრესიულმა ორგანოებმა დაკარგეს ყოვლისშემოს სტატუსი, ხოლო სასოციალური პირამიდის კენწეროზე ნომინალურად მოექცა. ეს კი ნიშნავდა, რომ ტოტალიტარული იმპერია თავი "შემოდგომის" სტადიაში შევიდა, რადგან ტოტალიტარიზმის ერთ-ერთ ძირითადი ნიშანია ნებისმიერ მოქალაქესთან ანგარიშის გასწორება შესაძლებლობა ელემენტარული სამართლებრივი ნორმების დაცვა გარეშე.

რა თქმა უნდა, რეპრესიულ აპარატს მაინც შერჩა უზარმაზარი ძალაუფლება და გავლენის სფერო, მაგრამ პოლიტიკტიმრების მასობრივი მონაწილეობის შრომის გამოყენება და "პროფილაქტიკური" რეპრესიები წარსულს ჩაბარდა. ისტორიის ირონია: ამ უდიდესი მნიშვნელობის მისიის განხორციელება ბედმა ისეთ კარიკატურ ფიგურაზე არგუნა, როგორც ნ.ხრუშჩოვი იყო.

რეჟიმის გარკვეული ლიბერალიზაცია სხვა პრეცედენტებშიც გამოიხატა. ოდნავ აიწია "რკინის ფარდა", ნელა, მაგრამ მაინც იზრდებოდა ცხოვრების დონე (უპირველეს ყოვლისა, საბინაო მშენებლობის სფეროზე), ხელისუფლებაში გაჩნდა ადამიანის შინაგანი სამყაროსა და შემოტრუნების ტენდენცია. მისაწვდომი ფასების მქონე რადიომიმობების გამოჩენამ, "სამისდატისა" და უცხოეთში გამოქვეყნებული ლიტერატურის გავრცელებამ შექმნა ალტერნატიული ინფორმაციის წყაროებთან სიახრების მცირე შესაძლებლობა. თავისი როლი ტელემაუნიფიკაციის ქსელის ფართო გავრცელებამაც ითამაშა. საიმაშია, რომ ელექტრონული ყუთის მამულები იქნა, მით უმეტეს ეს ხდება ინდივიდუალურ, და არა კომუნალურ ბინაში, სპეციფიკური ინტიმური ზონის ქმნის, რომლის შიგნით არსებობს ილუსტრაცია, ანუ ახლა მე ვარსებობ ჩემთვის და არა სახელმწიფოსთვის (მიუხედავად იმისა, რომ ტელეგადამცემების უდიდეს ნაწილს პროპაგანდისტული რასწარუხი შეადგენდა). ტოტალიტარული რეჟიმისათვის კი სახიფათო თვით მისი კონტროლიდან გასვლის ილუსტრაცია. ამასთან, ტელევიზორთან ურთიერთობა არა მარტო ილუსტრაციის წყარო იყო ყოველთა არსებობდა შესაძლებლობა სრულყოფის თუ ბრვენების მორიგი "ინორიული" მოხსენებების შუა სიტყვაზე გაწყვეტისა. ეს კი მიკროსკოპულად, მაგრამ მაინც აფართოებდა საბჭოთა ადამიანის "თავისუფლებას".

რა თქმა უნდა, მიუხედავად ყოველივე წესდარღვევისა, საბჭოთა სასოციალური ცხოვრებას კვლავინდებურად ინფანტილიზმისა პრინციპულად დადი დაჰყვებოდა, მაგრამ გარკვეული ძვრები უარყოფით არ შეიძლება. ტოტალიტარული ცნობიერების დაჯავშნის შედეგად (თუმცა მხოლოდ შედეგად) პირველი ბზარები გაჩნდა.

ცვლილება, რომელიც განიცადა კომუნისტური სახელმწიფოს არსებობის პრინციპმა, ფსიქოლოგიური თვალსაზრისით შემდეგში გამოიჩინა. ჩემს წერილში, -- "ტოტალიტარიზმის ფსიქოლოგიური ბუნება", -- აღნიშნულია, რომ ტოტალიტარიზმის აღსულებით პერიოდში "ჰომო სოვეტიკუსის" შინაგანი ცხოვრების საფუძველს შეადგენდა ერთი მხრივ მუდმივი შიში, რომელიც უშუალოდ შემთავვევაში სტალინისადმი სიყვარულში გადაიზრდებოდა და მით ინიღბებოდა, ხოლო მეორეს მხრივ, ეიფორიული კოლექტივიზმის გრძობა, მძლავრი "ჩვენ"-ის განცდა. აი, სწორედ ამ კომბინაციამ განიცადა ტრანსფორმაცია. ჯერ ერთი, ოდნავ შესუსტდა "ჩვენ"-ის გრძობა, თუმცა სწორედამ რომ ოდნავ! -- ამ გრძობის სიძლიერეზე თუნდაც ყაშირისა და ბამის ეპოპეები მეტყველებენ. მეორე, უფრო მნიშვნელოვანი იყო ის, რომ შიში ადგილი დაუთმო სიფრთხილეს. რეჟიმმა თავის კომპეტენციაში დატოვა ხისტემის ბურჯები -- იდეოლოგია და პოლიტიკა, სადაც არავის შეეხებებოდა, მაგრამ რეპრესიული აპარატის შესუსტების შედეგად, გაჩნდა მესამე და ყველაზე მნიშვნელოვანი სიხლე -- საბჭოთა ადამიანს გაუჩნდა თავისუფლების პატარა ზონა.

ამრიგად, სტალინის სიკვდილის შემდეგ საბჭოთა რეჟიმმა მნიშვნელოვანი ტრანსფორმაცია განიცადა (აუცილებელია აღინიშნოს, რომ სისტემის ეკონომიკურ საფუძველს თითქმის არავითარი ცვლილება არ დაეცყო). საბჭოთა ეკონომიკა, აგებული ექსტენსიურ პრინციპზე, ბუნებრივი და ადამიანური რესურსების ყოველად ბარბაროსულ ფლანგვაზე, როგორც იყო, ისეთივე დარჩა. საგულისხმოა ის გარემოება, რომ თავიდან ზრუნულობის უფროსად იხეივით ბირი უჩანდა, რომ იგი გაცილებით ფართო მასშტაბებს მიიღებდა, ვიდრე სინამდვილეში მიიღო. მაგრამ მმართველი წრეები ძალიან მალე მიხვდნენ: თავისუფლების "დიდი დოზა" მყისვე მოუტანს აღსახრულს "ყველაზე პროგრესულ რეჟიმს." რა თქმა უნდა, შეიძლება სადაგვების სასწრაფოდ მოკერა და სტალინის მიხედვით დაბრუნება. მაგრამ ეს უკვე აღარ შედიოდა ახალი გაბატონებული ფენის -- ნომენკლატურის ინტერესებში. სტალინის დროს ყოველი ნომენკლატურული მუშაკის თავზე მუდამ ეკიდა შინსახკომის მანვილი. ახალ პირობებში, როდესაც რეპრესიული აპარატს ხელები შეეკვავა, ხელისუფლების სათავეში სწორედ ნომენკლატურა აღმოჩნდა. ამისათვის კი იგი მზად იყო კარგველ დათმობებზე წასულიყო, ოდნავ კვლავ არ დაეხვა თავზე შინსახკომი. ამიტომ მმართველმა წრეებმა სხვა გზა აირჩიეს.

"ჰომო სოვეტიკუსს" ებოძა ფარდობითი თავისუფლების ულუვა, ანუ, სხვა სიტყვებით, მცირე სოციალური სივრცე, რომელშიც სახელმწიფო, როგორც წესი არ ერეოდა, თუმცა (და ეს მეტად მნიშვნელოვანია) იტოვებდა ამგვარი ჩარევის უფლებას. მოქალაქესა და სახელმწიფოს შორის თითქოს დაიდო დაუწერელი ხელშეკრულება: სახელმწიფო არ ერევა მოქალაქის პირად ცხოვრებაში, თვალს ხუჭავს ოფიციალური კანონმდებლობის აშკარა დარღვევებზე, ხოლო მოქალაქე უარს ამბობს იდეოლოგიასა და პოლიტიკაში ჩარევაზე. გარდა ამისა, თუ ამ "ხელშეკრულების" დარღვევის შესაძლებლობა არსებობდა, მხოლოდ სახელმწიფოს მხრივ (რასაც იგი სშირად მიმართავდა).

სწორედ ამ "ხელშეკრულებამ" განსაზღვრა საბჭოთა სახელმწიფო არსებობა სამი ათწლეულის განმავლობაში.

უნდა ითქვას, რომ სტალინის მიხედვით და პოსტსტალინის მიხედვით შეიძლება წესი ანალოგიები გამოეძებნოს რუსეთის ისტორიაში. თუ სტალინს შიშად ივანე მრისხანეს ადარებენ, ბრეჟნევის დროს ანალოგია ნიკოლოზ -ის ბიუროკრატიულ-პოლიციურ რეჟიმში ვნახულობთ (იგლისშემბა რეჟიმები და არა პიროვნებები). აქედან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ, რომ საბჭოთა რეჟიმმა გადმოიღო და უკიდურესობამდე მიიყვანა რუსული სახელმწიფოებრიობის ყველაზე უარყოფითი ნიშნები: სახელმწიფოს განუხრამელი პრიორიტეტი პიროვნებასთან შედარებით, პატერნალიზმი, კანონიერების არარსებობა ან, უკეთეს შემთხვევაში, მისი გვერდის ავლის შესაძლებლობა (აგარცნი: "რუსეთში რომ ყველა კანონი ხრულდებოდა და ქრთამს არავინ იღებდას აქ ცხოვრება ხრულიად შეუძლებელი იქნებოდა.") თანაც რაც აუცილებელია აღინიშნოს, რუსეთის ისტორიის დაბრუნება ივანე მრისხანის ეპოქაში მოხდა სწორედ იმ მომენტში, როდესაც საზოგადოებაში ამკარად გამოიკვთა და გაძლიერდა ევროპული იდეალებისაკენ (თავისუფლება, მოქალაქეობრივი პასუხისმგებლობა, კანონის შემოღობუნებისა და პიროვნების უფლებების გაფართოების ტენდენცია საგულისხმოა, რომ საბჭოთა რეჟიმმა უცვლელად შეითვისა რუსული ისტორიის კიდევ ერთი და მეტად უცნაური კანონზომიერება რეაქციონერ მონარქს ტანტზე აუცილებლად ღიბერალი-რეფორმატორ ცვლის და პირიქით.

მაგრამ დავუბრუნდეთ ჩვენს საგანს. ნომენკლატურის ძირითადი მიზანი მდგომარეობდა საკუთარი ძალაუფლებისა და პრივილეგიების მდგომარეობის შენარჩუნებაში რაც შეიძლება დიდი ხნით. ძალაუფლების მოპოვებისა და შენარჩუნების ყველაზე საიმედო გზაა ეკონომიკური ძლიერება. მაგრამ საბჭოთა კავშირში ეს იმთავითვე გამორიცხული იყო, რადგან ტოტალიტარული რეჟიმის ერთ-ერთი ძირითადი ნიშანი ეკონომიკის ობიექტური კანონების, ასე ვთქვათ, დეკრეტული წესით უარყოფა და ხელისუფლების დაყრდნობა მხოლოდ და მხოლოდ ძალაზე (ამ მხრივ საინტერესოა პრინციპული განსხვავება დეპოტურ და ღიბერალურ-დემოკრატიულ საზოგადოებებს შორის: თუ მეორეში ფულს მოაქვს ძალაუფლება, -- რაც თავის მხრივ ბევრ ეთიკურ პრობლემასთანაა დაკავშირებული, -- პირველში პირიქით, ძალაუფლებას მოაქვს ფული). მივიღეთ ასე: ნომენკლატურამ შეინარჩუნა ძალაუფლების უმთავრესი (ტოტალიტარულ ქვეყანაში) სფეროები -- იდეოლოგია და პოლიტიკა, რომელთა სადარჯლონ შეთელი რეპრესიული აპარატი დააყენა, საფასურად კი რიგით მოქალაქეს ეკონომიკის სფეროში გარკვეული თავისუფლება უბოძა (თუმცა კანონით აკრძალული).

ამით რეჟიმმა მოიხურვა და გარკვეულწილად მოახერხა კიდევ ორი კუთხედის დაჭერა: ერთი -- მასების გამოთავისუფლებული ენერჯია იმთავითვე დაიქსაქსა და იგი ინდივიდუალური, თანაც შეუზღუდული კეთილდღეობის მისაღწევად წარიმართა. მეორეც, იმის გამო, რომ "ნომენკლატურული" ხელშეკრულება არ იყო კანონმდებლურად გაფორ-

რმებელი. ხელისუფლებას შეეძლო ნებისმიერი მოქალაქე ნებისმიერ დროს სრულიად კანონიერად დაეხაჯა.

საბჭოთა კანონმდებლობა ისეა შედგენილი, არსებობს იმდენი ინსტრუქცია, დამატება, შესწორება და ა.შ., რომ ყველა მათგანის შესრულება პრაქტიკულად შეუძლებელია (გავისხენოთ გერცენის მოყვანილი გამონათქვამი). გარდა ამისა, არსებობდა "კომუნისმის მშენებლის მორალური კოდექსი", რომელიც სრულიად კანონიერი ქმედებისათვის, მაგალითად განქორწინებისათვის, ხჯიდა მოქალაქეს. კანონებისა და ნორმების ამ ქაოტურობას სრულიად ერთმნიშვნელოვანი გამიზნულობა ჰქონდა: უხილავ ზღვარს გადასული ადამიანი (მაგალითად ის, ვისაც მიაჩნდა, რომ ძალიან ბევრი ფული მას სახელმწიფოსაგან დამოუკიდებელს ზღის, ან ის, ვინც ფიქრობდა არა საკუთარ კეთილდღეობაზე, არამედ პოლიტიკურ თავისუფლებაზე) "კანონის მთელი სიმკაცრით" ისჯებოდა.

არ იფიქროთ, რომ შემოთქმული მხოლოდ კომბინატორებსა და დისიდენტებს ესება. არა, არსებობდა ნებისმიერი, თუნდაც ყველაზე ლოიალური საბჭოთა მოქალაქის მიმართ რეპრესიების განსორციელების უამრავი "კანონიერი" საშუალება. აი, მარტივი მაგალითი: თქვენ რატომღაც უფროსი უკმაყოფილება დაიმხაზურეთ ან სათანადო პატივისცემას არ ამქდავენებთ, ან შედმეტად გიყვართ სიმართლე, ან, უბრალოდ, თქვენი ადგილი უფროსს თავისი დისშვილისათვის უნდა. და მოქმედებაში მოდის მარტივი მექანიზმი: თქვენ დაგითვლიან სამსახურში ყველა დაგვიანებას, "მაბათობაზე" გამოუცხადებლობას და ა. შ. და სამსახურიდან მოგსხნიან. თუ სამართლიანობის ძეგნას დაიწყებთ, სხვა სამსახურს ვერ ვეღირებთ, ხოლო ერთი წლის შემდეგ დაგიკერენ ან გაგასახლებენ როგორც "შუქთასორას"... მაგრამ თუ თქვენ პირნათლად ასრულებთ "თამამის წესებს", მაშინ არათუ სამსახურში დაგვიანება, გაცილებით უფრო სერიოზული დარღვევაც შეუძინებლად ჩაივლის...

პოლტსტალინისტური საბჭოთა სისტემის სპეციფიკა შესანიშნავად აისახა ეპიზოდში, რომელიც მოყვანილია ბრეჟნევის ერთ-ერთი ახლობელი პირის მოგონებებში: ერთხელ ბრეჟნევის ვიღაცამ მოახსენა, ქვეყანაში კატასტროფული მასშტაბი მიიღო ქურდობამ და დატაცებამ. რაღაც წონებში უნდა მივიღოთ. ამაზე ქვეყნის ხელმძღვანელმა კეთილად გაიღიმა და უპასუხა: ევ არაფერია, ჩვენი ქვეყანა მდიდარია... მე რომ სტუდენტობისას მტვირთავად ვმუშაობდი, ათ ტომარას ვაგონში ვაგდებდი, ერთი კი სახლში მიმქონდა...

აქედან, ვგონებ, ცხადია, რომ სისტემა საეგებით გამიზნულად არა მხოლოდ თვალს ხუჭავდა იმ ბაკანალიაზე, რაც ქვეყანაში ხუფავდა, არამედ მას პირდაპირ უწყობდა ხელს.

მაგრამ სისტემის ფუნქციონირების აღწერილ პრინციპს ორი ორგანული მანკი ახლდა. ერთი ის, რომ ბუნებრივი რესურსების განიავეების იმ ტემპებს და ინტენსივობას, რის წარჯუნც იკვებებოდა სსრკ და მისგან დამოკიდებული ქვეყნები, ვერავითარი სიმდიდრე ვერ გაუძლებდა. მეორეც ის, რომ შემოდან დაშვებული ინდივიდუალური თავისუფლების მცირე უფლება ერთის მხრივ გაფართოებისაკენ

ისწრაფვოდა, ხოლო მეორეს მხრივ, "თამამის წესების" მხოლოდ გარეგნულად დასვების აუცილებლობა განაპირობებდა ინდივიდის განსხვავებას სახელმწიფო იდეოლოგიისაგან. ხუფ უფრო და უფრო მეტი ადამიანი ხვდებოდა, რომ მყვირალა ლოზუნგებისა და "კომუნისმის მშენებლის კოდექსის" უკან სივარიელეა; საკმარისია მხოლოდ გაიმეორო ეს ლოზუნგები და ხელისუფლებას მაინცდამაინც თვალში არ მოხვდებ. ამ ფასადს ამოფარებულმა, შეგიძლია შენი პატარა ბედნიერება ააშენო...

აღწერილმა სოციალურ-პოლიტიკურმა ვითარებამ კიდევ ერთი მეტად მნიშვნელოვანი სიახლე განაპირობა. სახელდობრ, ეროვნული ცხოვრების გარკვეულწილად გამოცოცხლება და საბჭოთა წყობილება-ბასთან შეგუების ეროვნული მოდელების წარმოქმნა. განვიხილოთ ეს ფენომენი უფრო დაწვრილებით.

როგორც უკვე აღინიშნა, პოლტსტალინისტური სსრკ-ის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი განმსაზღვრელი ნიშანი იყო ცალკეული ინდივიდების, საზოგადოების მთელი ჯგუფების თანდათანობითი განსხვავება ოფიციალური იდეოლოგიისა და დეკლარირებული "საბჭოთა მორალისაგან". სხვადასხვა რესპუბლიკებსა და რეგიონებში ეს პროცესი სხვადასხვა ტემპითა და ინტენსივობით მიმდინარეობდა (რუსეთში იგი დღესაც არ დამთავრებულა). ამ მხრივ საქართველოს განსაკუთრებული ადგილი უკავია, რადგან აღნიშნული პროცესი სწორედ ჩვენს სამშობლოში დაიწყო და დასრულდა კიდევ (ამის დასტურია თუნდაც ის ფაქტი, რომ უკანასკნელი არჩევნების მსვლელობაში კომუნისტებს ჩვენში არავითარი მხარდაჭერა არ აღმოაჩნდათ). ამას, რა თქმა უნდა, თავისი მიზეზები ჰქონდა, რომელთა წარმოასაჩენად ოდნავ უკან უნდა დავბრუნდეთ.

ჩემს უკვე სხენებულ წერილში შევეცადე ის ფსიქოლოგიური ფაქტორები წარმოემჩინა, რომლებმაც განსაზღვრეს საბჭოთა საზოგადოებაში სტალინის კულტის არსებობა და მისი გრანდიოზული მასშტაბები. მოკლედ ჩამოვთვლი ამ ფაქტორებს: ა) შიმის კარდაქმნა (ხუბლიმაცია) სიყვარულად; ბ) რელიგიური გრძნობის სტალინზე გადატანა; გ) სტალინი, როგორც თავისუფლებისა და პასუხისმგებლობის ტვირთისაგან თავის დაღწევის სიმბოლო; დ) სტალინის კულტი, როგორც ლოიალურობის ერთადერთი ღირებულებად დანერგვისა და ტრადიციული ღირებულებების უარყოფის შედეგი; ე) სტალინი, როგორც სპეციფიკური ინფანტილური ტენდენციის განსორციელების სიმბოლო, ანუ "შელადის" კულტი, როგორც კაცისა, რომელმაც ფიზიკურად მოსპო ის ადამიანები, რომლებიც მას "არ მოსწონდა".

ქართულ მასობრივ ცნობიერებაში ყველა ამ ფაქტორთა გვერდით მოქმედებდა კიდევ ერთი, მეტად ძლიერი და სპეციფიკურად ქართული ფაქტორი, სახელდობრ, სტალინის ქართული წარმოშობის ფაქტი.

დღეს-დღეისობით, სტალინისმის ნაწილობრივი მორალური და პოლიტიკური მსხვრევის პირობებში, სშირად იწერება, რომ სტალინი

არ არის ქართული ენოქმენი (რაც არსებობდა სწორია). მაგრამ სტალინის მმართველობის პერიოდში, როდესაც "დიდი ბელადის" აბსოლუტურად ყველა თვისება, გარეგანი თუ შინაგანი, იდეალურად იყო მიჩნეული, მისი ბრწყინვალეების ანარეკლი მის მშობელ ერსაც ეცემოდა. გავისხენოთ თუნდაც ის, რომ სწორედ ქართველს მისცეს სელში რაინსტაგსე აღსამართავი დროშა; ანდა უაღრესად დადებითი ქართველი პერსონაჟები საბჭოთა კინოფილმებში. ყოველივე ეს, რა თქმა უნდა, სტალინის, ასე ვთქვათ, არაპირდაპირი ქება და პირფერობა იყო და სხვა არაფერი, მაგრამ საქართველოში მაინც შობდა გარკვეულ ეიფორიას, რომლის ფონზეც ითარგუნებოდა და იკარგებოდა ჭეშმარიტი ეროვნული ღირებულებები.

ამ, გარედან მოსულ რევერანსებზე გაცილებით მნიშვნელოვანი იყო სტალინის შინაგანი ხატი ქართულ მასობრივ ცნობიერებაში. თუ შევეცდებით სტალინის ფიგურის ერთი ცნებით განსაზღვრას, უნდა ვთქვათ -- აბსოლუტური ძალაუფლების განსახიერება. სოლო კოლექტიურ შეგნებაში ძალაუფლება ყოველთვის იყო სიტყვებით დასაგმობი, მაგრამ რეალურად ერთ-ერთი ყველაზე უფრო სასურველი ღირებულება. გავისხენოთ, რომ ნებისმიერი ხალხის ფოლკლორში წლამის გმირი, ადრე თუ გვიან, მეფე ხდება (ძალიან მოკლედ ამ ფენომენის საფუძვლის შესახებ. ძალაუფლება, ისევე როგორც სიმდიდრე, ფლობა, ისეთი ფენომენია, რომლის მიშნიდველობა, ასე ვთქვათ, უშუალოა, რადგან იგი გამოძახილს პოულობს ადამიანის გენეტიკურ, ბიოლოგიურ საწყისებში, ინფანტილურ ფანტაზიებში; სოლო მისი უარყოფითი, პიროვნების დაბთარველი შედეგები უკვე რეფლექსიას მოითხოვს, რომლის უნარი ყველას როდი აქვს). ძალზე საკულისხმია, რომ ყოველდღიურ შეგნებაში და მეტყველებაში შემოიღოს სიმბოლოა კაცი, რომელსაც თავი ნაპოლეონი ჰგონია, -- ნაპოლეონი, და არა, ვთქვათ, შექსპირი, ედისონი ან სოკრატე.

ყოველივე შემოთქმული განსაზღვრავს იმას, რომ ძალაუფლების, ძლიერების განსახიერებელი პიროვნება ძალზე სშირად იქცევა ეროვნული იდენტიფიკაციის სიმბოლოდ, განსაკუთრებით იმ ხალხებში, რომელთა ძლიერების პერიოდი წარსულს ჩაბარდა. მაგალითად, შუა აზიაში (იგულისხმება მასობრივი ცნობიერება) ავიცენასა თუ დირდოუსზე მაღლა ჩინჯის ყაენსა და თექურ ლენგს აყენებენ. ასეთ შემთხვევებში სრულიად უგულვებელყოფილია პიროვნების ყველა უარყოფითი თვისება, მათ შორის ის ზარალიც, რომელიც ასეთმა პიროვნებამ საკუთარ ერს მიაყენა; მნიშვნელობა აქვს მხოლოდ ძალაუფლების მასშტაბს და დამარცხებული ხალხების რაოდენობას.

აქედან, ცხადია, რომ სტალინი, უზარმაზარი იმპერიის ერთპიროვნული მბრძანებელი, ისტორიაში არნახული ძალაუფლებისა და გავლენის მქონე პიროვნება, მისი მშობელი ხალხისათვის, რომელიც სწორედ ამ იმპერიის მიერაა დაპყრობილი, ბუნებრივად იქცა თავყვანისცემის საგნად და ეროვნული იდენტიფიკაციის სიმბოლოდ. ამასთან, უნდა გავითვალისწინოთ, რომ საქართველოში სტალინი უყვარდათ არა იმიტომ, რომ მან "სოციალიზმი ააშენა", არამედ პირიქით, სოციალიზმი უყვარდათ იმდენად, რამდენადაც იგი სტალინის ნაშეიერი იყო.

ამ პროცესს გიდევ უფრო აძლიერებდა საბჭოთა რეჟიმის მიერ დანერგილი ძალაუფლების კულტი, რაც უკიდურესობამდე მიყვანილ მეფის რუსეთისებულ ტრადიციას შეადგენდა. თავის მხრივ, საქართველო უკანასკნელი საუკუნეების განმავლობაში იმყოფებოდა ისეთი ხანელმწიფოების გავლენის ქვეშ (ხპარსეთი, ოსმალეთი, რუსეთი და სხვ.), სადაც ტრადიციულად დიდი იყო დისტანცია ხელისუფლებასა და დემოსს, ხალხს შორის (სხენებული დისტანცია თანამედროვე კულტუროლოგიასა და ეთნოფსიქოლოგიაში მნიშვნელოვან ტიპოლოგიურ მახასიათებელს წარმოადგენს).

ამრიგად, ჭეშმარიტი ეროვნული იდენტიფიკაციის, ეროვნული ნებისმიერი მოვლინების სასტიკი დევნის პირობებში სტალინის ქართველობის ფაქტი გახდა ეროვნული თვითდამკვიდრების საფუძველი. მოვლენები კი თავისი რიგით ვითარდება. სტალინი კვდება, მცირე ხნის არეულობისა და დაბნეულობის პერიოდის შემდეგ ძალაუფლებას ხელთ იგდებს სრუშიოვი, -- ის სრუშიოვი, რომელსაც "დიდი ბელადი" ჩიბუხს უჩაჩქუნებდა და ბუქნით აცეკვებდა. ეს უკვე საკმარისი იყო, რომ შერყეულიყო ლიდერისა და მის მიერ განსახიერებული სისტემის ავტორიტეტი (ეოტალიტარულ ქვეყანაში სახელმწიფო პოლიტიკური სისტემა ხომ მთლიანად გაიციკვებულია ლიდერთან). მაგრამ ნიკიტა ხრუშჩოვისმა მოულოდნელად კლანჭები გამოაჩინა და "ხალხების მამა" წლართანით გადმოაგდო კვარცხლბეკიდან. ამ გარემოებამ ძალზე დააჩქარა საქართველოში ოფიციალური საბჭოთა იდეოლოგიისაგან სრული შინაგანი განსხვავების პროცესი (აღსანიშნავია, რომ რუსეთის მასობრივი ცნობიერება სხვა მიმართულებით შეიცვალა. აქ გავრცელდა რწმენა, რომ ყველა უბედურების მიზეზია პერსონალურად სტალინი, რომელმაც "დაამაზინჯა" მარქსიზმი; თვით სოციალისტური იდეა კი უაღრესად პროგრესულია, საჭიროა მხოლოდ "ლენინური ნორმების" აღდგენა).

აღნიშნული განსხვავების პროცესში საეტაპო როლი ითამაშა, რა თქმა უნდა, 1956 წლის ტრაგედია. მარტის გამოსვლის ანალიზისას, პირველ რიგში, თვალში გვეცემა სწორედ ის, რაზედაც წემოთ გვქონდა საუბარი: ეროვნული იდენტიფიკაციის სიმბოლოს ღაცვის სურვილი. ეს მოტივი მართლაც არსებობდა და დიდ როლსაც ასრულებდა, მაგრამ ამას გარდა 1956 წლის მოვლენებს სხვა საფუძველიც ჰქონდა.

მსოფლიოს ნებისმიერ კუთხეში, ყველა საზოგადოებაში, ვნახულობთ ერთი და იგივე ტიპური ნიშნების მქონე რიტუალებს, რომლებიც კარნავალის ცნებაში შეიძლება გავაერთიანოთ. ამ რიტუალებს სხვადასხვა ისტორიული და მითოლოგიური ფესვები აქვთ, მაგრამ ყველა მათგანს საერთო ნიშნები ახასიათებს: დღესასწაულის მსვლელობაში არსებული სოციალური იერარქიის რღვევა და თავდაყირა დაყენება, თავდავიწყებული მხიარულება და ღზინი, სშირად ორგიასტული ხასიათისა, სოციალური როლების შეცვლა და ა. შ. ტიპური კარნავალებია ანტიკური სატურნალიები, ქართული ყვენობა თუ ბერიკაობა და სხვ. ამგვარი რიტუალების საყოველთაო გავრცელება მიანიშნებს, რომ კარნავალს მნიშვნელოვანი სოციალური დატვირთვა აქვს და იგი რაღაც ზოგადსაკაცობრიო სწრაფვებსა თუ მოთხოვ-

ნიღებებს აახურობს. ეს მართლაც ასეა. კარნავალი მეტად მნიშვნელოვან ფსიქოლოგიურ ფუნქციას ასრულებს. ორ-სამდღიანი დღეხასწაულის მსვლელობაში ხალხის ფართო მასებში ხდება დიკრიტიკული ენერჯის, არარეალიზებული სურვილების, აგრესიული იმპულსების განმუხტვა. ფსიქოლოგებისათვის ცნობილია, რომ არარეალიზებული, რეპრესირებული სურვილები არანდობიერის სფეროში განაგრძობენ არსებობას და სოც შემთხვევაში, ნევროტულ ან სულაც კრიმინალურ ქცევას განაპირობებენ. კარნავალურ ნიღებს ამოფარებული პიროვნება კი დროებით "თავისუფლდება" თავისი ინდივიდუალობისაგან, გვერდზე დებს საკუთარ სოციალურ მდგომარეობას და თავის ნებაზე იქცევა. ერთი სიტყვით, კარნავალს კომპენსაციის ფუნქცია აქვს: ის, რაც მთელი წელიწადის განმავლობაში არ შეიძლება, მაგრამ სახურველია, კარნავალის პერიოდში შეიძლება და აუცილებელიც არის.

არანაკლებ მნიშვნელოვანია კარნავალის მეორე ფუნქცია. საყოველთაო წიგნის დროს ხდება გარკვეული ეთნოკრიტიკის ან სოციალური კრიტიკის ერთიანობის, სიციხისუხარბიანობის დემონსტრირება, ამასთან დემონსტრირება როგორც სხვისათვის, ისე თავისათვის.

დამსწრეთა და მონაწილეთა მოგონებებიდან ცხადი ხდება, რომ მარტის გამოხვლას ამკარად გამოხატული კარნავალური ნიშნები ჰქონდა -- საყოველთაო ეიფორია, წიგნის განწყობილება, ღხინი, დეინდივიდუალიზაცია, თავნებობა ("ვიღაც მელოტი პოლიტიკანი მე რაღაცას მიკრძალავს, მე კი არ ვემორჩილები!") და ა. შ. კარნავალის ხსენებული ორი ფუნქცია აქ გაერთიანდა -- აკრძალვების რღვევა, იმავე დროს, ეროვნული ხელის გამოღვიძებას ნიშნავდა. და აქ არცთუ დიდი მნიშვნელობა აქვს იმ გარემოებას, რომ ეროვნული ენერჯის გამოღვიძება მიხდა ისეთი სატანური ფიგურის დაცვის დროში, როგორც სტალინი იყო. ჯერ ერთი, არ დაგვაიწყდეს, რომ სტალინისტური ლოზუნგების ფონზე აქა-იქ გაისმა ეროვნული მოწოდებები. მეორეც, ერთი წუთით წარმოვიდგინოთ, რომ 1956 წლის გამოხვლა მშვიდობიანად დასრულდა, სოლო შემდგომში კი ტრადიციულ ქვეყლიყო. ასეთ შემთხვევაში, შეგიძლიათ დარწმუნებული იყოთ, სტალინი თანდათან გადაიქცეოდა ტრადიციულ კარნავალურ ფიგურად. ყვენისა ან საახალწლო ბასილას მსგავსად. ამას ასაბუთებს თუნდაც შემდეგი ეპიზოდი. ქალაქში მანქანით დაატარებდნენ ორ მსახიობს, ერთი ღვინოდ იყო გადატყუებული, მეორე -- სტალინად. მანქანა პერიოდულად ჩერდებოდა და იწყებოდა "წარმოდგენა", რომელიც იმაში მდგომარეობდა, რომ დამსწრეთა მოთხოვნით ("ახლა ღვინოა აკოცოს სტალინს", "ახლა სტალინმა აკოცოს ღვინოს!") "ბელადები" პერიოდულად პრემიადნენ ერთმანეთს.

მაგრამ კარნავალი სისხლიანი ტრაგედიით დამთავრდა. სისტემაში ერთმნიშვნელოვნად აჩვენა, რომ ნებისმიერი არასანქცირებული მახობრივი გამოხვლა, ოფიციალური პოლიტიკისა თუ იდეოლოგიის

სფეროში ჩარევა იმთავითვე განწირულია. ეს სასტიკი გაკვეთილი ქართველმა ხალხმა კარგად შეითვისა. ცხადი გახდა, რომ არსებული რეჟიმი არავითარ ანგარიშს არ უწევს ხალხის მისწრაფებებს და იდეოლოგიის სფეროში იოტისოდენა კომპრომისზე არ წავა. ყოველივე ამის გამო ეროვნულმა ენერჯიამ ოციოდე წლით სხვა მიმართულება მიიღო -- დაიქსახა და ინდივიდუალური კეთილდღეობის მისაღწევად წარიმართა.

სამოციანი წლებიდან საქართველოს გარეთ ყალიბდება ქართველის სტერეოტიპი -- ფულის ტომარა, ვაჭარი, სპეკულანტი. დღეს-დღეობით, როდესაც მთელს საბჭოთა კავშირში, განსაკუთრებით მოსკოვსა და სხვა დიდ ქალაქებში, სპეკულაციამ და მოსახლეობის ყვლევა იხეთი მასშტაბები მიიღო, არც ერთ ქართველს რომ არ დაეხისმრებოდა, -- აღნიშნული სტერეოტიპი მაინც ცოცხლობს. ეს არაა გასაკვირი, თუ გავითვალისწინებთ, რომ სოციალურ სტერეოტიპებს დიდი მდგრადობა ახასიათებთ, სოლო ქართველები მართლაც პირველები იყვნენ, ვინც სრულად შეითვისა პოსტსტალინისტური რეჟიმის მიერ შემოთავაზებული "თამაშის წესები" -- არავითარი ჩარევა პოლიტიკასა და იდეოლოგიაში, სამაგიეროდ არაკანონიერი ეკონომიკური საქმიანობის ნებართვა.

საქართველოში ამ მოდელის ამოქმედებასა და შეხისხლზორცებას, გარდა უკვე განხილული განსხვავებისა, კიდევ ერთმა, წმინდა ეროვნულმა ფაქტორმა შეუწყო ხელი. საქმე იმაშია, რომ აღნიშნული "სელშეკრულების" განხორციელება, იმის გამო, რომ იგი კანონმდებლურად არ იყო გაფორმებული, შესაძლებელი იყო მხოლოდ არაფორმალური კონტაქტების დონეზე (სიტყვამ "არაფორმალური", "არაფორმალური" ჩვენში ამ ბოლო დროს პოლიტიკური ელფერი მიიღო და გაიგივდა "დისიდენტთან". ხინამდვილეში კი "არაფორმალური" ნიშნავს უბრალოდ არაოფიციალურს, არადაკანონებულს). ქართული გულტურის ერთ-ერთი სპეციფიკური ნიშანი კი მდგომარეობს სწორედ არაფორმალური კავშირების (ნაცნობობა, ნათესაობა, თანახოფლელობა და ა. შ.) პრიორიტეტში, ფორმალურ კავშირებსა და ნორმებთან შედარებით.

ვინმეს შეიძლება მოეჩვენოს, რომ აღწერილი ნოდელის ჩამოყალიბება კაპიტალიზმის რაღაც ელემენტების დანერგვას ნიშნავდა. არავითარ შემთხვევაში. კაპიტალიზმური ეკონომიკისათვის დამახასიათებელია ძალზე მკაცრი საგადასახადო სისტემა და, რაც მთავარია, კონკურენცია, რომელიც მომგებიანია როგორც მეწარმისათვის, ისე მომხმარებლისათვის. გარდა ამისა, კაპიტალიზმის ხანგრძლივი განვითარების მსვლელობაში ფართო მასებში გაბატონდა ასრი, რომ მომგებიანია, პირველ რიგში, პატიოსანი, კანონთან სრულ თანხმობაში წარმართული ბიზნესი.

საბჭოთა ჩრდილოეთი ეკონომიკა კი ყველა ამ არსებით ნიშანს მოკლებული იყო. ტოტალური დეფიციტის პირობებში, რაც სოციალისტური ეკონომიკის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი დამახასიათებელი თვისებაა, კონკურენციაზე ლაპარაკიც შეუძლებელია, სოლო იმის გამო, რომ ნებისმიერი კომერციული საქმიანობა საბჭოთა კავშირში არაკანონიერი იყო, ყოველი ადამიანი, რომელიც ემზებოდა ასეთ საქმიანო-

ბაში. იმთავითვე "არაპატიოსანთა" კატეგორიაში ხვდებოდა. ადამიანი კი, როგორც ოფიციალური ამგვარ კატეგორიაში ათავსებს, თუნდაც სავსებით სელოვანურად და დაუმსახურებლად ("სელოვანობა" აქ იმაში მდგომარეობს, რომ საბჭოთა რეჟიმმა დეკრეტული წესით აკრძალა ადამიანის საქმიანობის სრულიად ბუნებრივი სფერო -- კომერცია), უკვე გაცილებით ადვილად მიდის შემდგომ და უფრო სერიოზულ სწავლებრივ კომპრომიზებზე.

კაცს როგორ მოგობრუნდება ენა ბრალი დასდო ადამიანს, რომელიც ბუნებით მოვლენილი გერგილიანობის მეშვეობით სარგებლობს ანსურულ საბჭოთა ეკონომიკაში ლამის განზრახ შექმნილი "სვრელებით" და სიმდიდრეს იძენს. მაგრამ იმის გამო, რომ ამგვარი საქმიანობა ოფიციალურად არაკანონიერია, არაოფიციალურად კი დაშვებული, მოქმედებაში მოდის ფსიქოლოგიური განონზომიერება: საზოგადოებაში თავს იჩენს შემრიგებლური დამოკიდებულება სხვა არაკანონიერი ქმედებების მიმართ, მათ შორის ნორმალური სწავლების თვალსაზრისით აშკარად საძირისი ქმედებების -- ქურდობის, მექრთამეობის, მოტყუების და ა.შ. -- მიმართ. ამიტომ არაა გასაკვირი, რომ ჩრდილოვანმა ეკონომიკამ სულ მალე გააფართოვა თავისი ახპარეზი და სახელმწიფოს მფლობელობაში მყოფი სიმდიდრის მითვისებასთან ერთად დაიწყო ჩვეულებრივი მოქალაქეების, თანამომშენების ძარცვა. პრაქტიკულად არ დარჩა საზოგადოებრივი ცხოვრების არც ერთი სფერო, სადაც კორუფციას, ქურდობას, თაღლითობას არ გავდგას მყარი ფეხვები. ყველაზე სავალალო კი ის იყო, რომ ფართო საზოგადოებაში ამგვარი ვითარება თითქმის არავითარ პროტესტს არ ბადებდა, ბუნებრივად თუ არ ჩავთვლით.

ღვინურ-სტალინურმა ბოლშევიზმმა მოსპო საზოგადოებრივი ცხოვრების რეგულირების საუკუნეების გამოცდილი სისტემა. უკუხედებულ იქნა ყველა ღირებულება, რომლებიც სხვა საზოგადოებაში მათ მფლობელს მეტ-ნაკლებად მაღალი სოციალური სტატუსის მიღწევის საშუალებას აძლევდნენ (ტალანტი, შრომისმოყვარეობა, სიმდიდრე, წარმომობა, გერგილიანობა, ფიზიკური მონაცემები და ა. შ.). ამის სანაცვლოდ დამკვიდრდა ერთადერთი ღირებულება, რომელიც სოციალური სტატუსის მოპოვების არასაკმარისი, მაგრამ სრულიად აუცილებელი წინაპირობა იყო -- ლოიალურობა (უფრო დაწვრილებით იხ. გაზ. "ერი", 7, 1991). ბოტხტალინისტურ ეპოქაში კი, საზოგადოებრივი ცხოვრების გარკვეულად გართულებასთან ერთად, ახალი ღირებულებებიც გაჩნდა: თანამდებობა, ფული, გავლენიანი ნაცნობ-ნათესავები (ლოიალურობა, ე. ი. იდეოლოგიისა და პოლიტიკის მიმართ ტაბუს დაცვა, რა თქმა უნდა, დარჩა). ესენი სპირად ეხლართებოდნენ ერთმანეთს, ერთი ზოგჯერ მეორის მოსაპოვებელი საშუალება ხდებოდა, მაგრამ მათი გარჩევა მანც შეუძლებელი. რაც შეეხება ტალანტს, განათლებასა და შრომისმოყვარეობას, მათი საზოგადოებრივი ღირებულება წინა პერიოდთან შედარებით კიდევ უფრო დაეცა.

შეიძლება ითქვას, რომ სტალინის მიერ წარმართული ანტიადამიანური, საზოგადოების დეგრადაციისაკენ მიმართული პოლიტიკა მისმა

მეშვენიერებმა, ასე ვთქვათ, სხვა განზომილებაში გადაიყვანეს და საზოგადოების გარყვინის პროცესი სხვა მიმართულებით წარმართეს. თუ ადრე სელოვანურება თავის ქვეშევრდომებს უწერდავდა შიშა და "ხიფსიზღეს", ანუ, სხვა სიტყვებით, მოყვასის დახმენისაკენ უბიძგებდა, ახლა სიტემა საბჭოთა მოქალაქეს აქეზებდა: "მოიპარე, ქრთამი აიღე, რაც გინდა აკეთე, ოღონდ ზომა დაიცავი და, რაც მთავარია, მე არ შემეზო" (გასაკვირია, რაც უფრო ღრმად შეტოპავდა ადამიანი ჩრდილოვან ეკონომიკაში, მით უფრო ნაკლები იყო იმის შესაძლებლობა, რომ იგი აკრძალულ პოლიტიკურ მოღვაწეობას მიმართავდა).

უნდა ვადიაროთ, რომ საქართველოში ყველა აღნიშნული ტენდენცია მთელი სისრულით გამოვლინდა. საბედნიეროდ, ამ პროცესებით განპირობებულმა სწავლებრივმა ეროვნამ არ მიგვიყვანა საბოლოო და შეუქცევად დეგრადაციამდე. არაფორმალური კავშირების სისტემას, რომელმაც, როგორც ვთქვით, დიდად შეუწყო სელი საქართველოში ჩრდილოვანი ეკონომიკის დამკვიდრებას, ამავე დროს, მეორე, უფრო მნიშვნელოვანი მხარეც აქვს. ქვეყნის ამ ეროვნული სტრუქტურის გაბატონებული მდგომარეობა, საყოველთაოობა (საქართველოს მასშტაბში), აგრეთვე სხვა, არანაკლებ მნიშვნელოვანი ტრადიციული ღირებულებების არსებობა მიუთითებს, რომ ერთა შეინარჩუნა პოლიტიკური ღირებულებების გარკვეული სისტემა, რაც მომავალში აღორძინების იმედს იძლევა (ჩემი წერილის საგანია საბჭოთა სისტემის მიერ დატოვებული დანალექი, ამიტომ არ შევუდგები აღნიშნული პოლიტიკური ღირებულებების უფრო დაწვრილებით ანალიზს -- ეს მომავლის საქმეა).

მაგრამ ჭეშმარიტი აღორძინებისათვის ძალზე მძიმე სოციალურ-ფსიქოლოგიური და სწავლებრივი პრობლემების გადალახვა მოგვიწევს. საბჭოთა რეჟიმისადმი შეგუების ქართული ეროვნული მოდელი მომავლისათვის არ გამოგვადგება. ამ მოდელისათვის დამახასიათებელმა ქვევითმა თუ მენტალურმა სტრუქტურებმა კი დრმა ფეხვები გაიდგეს ქართულ ცნობიერებაში. ამასთან, გულუბრყვილობა იქნებოდა გვეფიქრა, რომ ყველა ქართველს ან, თუნდაც დიდ ნაწილს, ამ სტრუქტურებისგან განთავისუფლების დიდი სურვილი აქვს, უნარზე რომ არაფერი ვთქვათ.

* * *

ჩვენ ზოგადად დავახასიათებ სტალინისშემდგომი დროის საბჭოთა რეჟიმში. ასევე ზოგადად მოხაზეთ ამ რეჟიმისადმი შეგუების ქართული მოდელი. ახლა გადავიდეთ ქართულ შეგებაში საბჭოთა სისტემის გავლენით აღმოცენებული თუ გაღვივებული ტენდენციების და სტრუქტურების უფრო კონკრეტულ დახასიათებაზე.

სოციალისტური ეკონომიკის ყველაზე თვალშისაცემი ნიშანია ტოტალური დეფიციტი. მუდმივი დეფიციტი სოციალისტის ორგანული თვისებაა, თვისება, რომელსაც სახელმწიფო ოსტატურად იყენებს, როგორც კიდევ ერთ იარაღს მასების ენერჯის დაქსაქვისა და

ქვემოთხსენიების კონკრეტული სახის (საკმარისი იყო ოდნავი უკმაყოფილება რომელიმე რეგიონში, რომ დახლებზე იმ წამსვე რამდენიმე კვირით ჩნდებოდა ქვები და არაფერი, ხოლო რამდენიმე მუშას აძლევდნენ ბინას). ახლა ვნახეთ, რა ვითარება იყო საქართველოში. ერთი მხრივ დეფიციტი არსებობს, მეორეს მხრივ კი გაიზარდა სასოფლო-სამეურნეო მოთხოვნილებები და ინდივიდუალური "თავისუფლების ზონა". ამასთან, ყოველივე ეს ზდება არაფორმალური კავშირების ტრადიციული სისტემის არსებობის პირობებში. ბუნებრივია, არაფორმალურმა კავშირებმა გამოყენება ჰპოვეს ყოველგვარი "შტეინის" და "ხაწყობისათვის". გამოირკვა, რომ პირი, რომელსაც ნაცნობი ან ნათესავი ჰყავს ნებისმიერ სახელმწიფო დაწესებულებაში, "აეროფლოტის" ხალხოდან დაწყებული და სამინისტროთა დამთავრებული, იმთავითვე პრივილეგირებულ მდგომარეობაში იმყოფება სხვებთან შედარებით. მაგრამ "სხვებსაც" რომ უნდათ ცხოვრება! ჰოდა, ძალიან მალე გავლენიანი ნაცნობის უქონლობის წამალი გახდა უნივერსალური ექვივალენტი - ფული. შედეგად არ დაყოვნა -- მოსახლეობის მთელი ფენები გადავიდნენ "ფულის კეთებაზე". მოქალაქეთა განსაკუთრებულ რისხვას იწვევდა მოსახურების მუშაკთა -- ტაქსის მძღოლების, ოფიციალტების, გამყიდველების და ა. შ. აგრეთვე ბაზარში მოვაჭრე გლეხების "გაყარაღება" (ვინაიდან მათთან კონტაქტი ხშირია). მაგრამ უნდა გაავითვალისწინოთ, რომ ამ კატეგორიის ადამიანებს მხოლოდ ფულის სამუშაოებით (და არა ნაცნობობის ან თანამდებობის გამოყენებით) შეუძლიათ მკურნალობა, შვილის ჯარიდან განთავისუფლება, სამართალდამცველ ორგანოებთან ურთიერთობა, მანქანის ყიდვა და ა. შ. (ზემოთქმული ოდნავაც არ ამცირებს ყოველი ცალკეული მომსახურებისა თუ მექრთამის მორალურ პასუხისმგებლობას; მაგრამ სისტემას, რომელიც ხელს უწყობდა აღწერილ ვითარებას, გაცილებით უფრო მძიმე ბრალი მიუძღვის).

საბოლოო ჯამში კი, ყველაზე დაჩაგრული, პატიოსანი მშრომელი აღმოჩნდა. ადამიანი, რომელსაც არც თანამდებობა ჰქონდა, არც ფული, არც გავლენიანი ნაცნობი ჰყავდა (ან ამ უკანასკნელთან მიმართებას არ გადრულოდა) და პატიოსანი შრომით ედილობდა ვრჩინა თავი, სასოფლო-სამეურნეო ჰერმეტიკის ქვედა [აქილში მოექცა; იგი გახდა ხისხსტისა და ხიწრყვის განსახიერება, რომლისგანაც "ძლიერების" მიერ ხარკის აღება ღამის ცხოვრების უნივერსალურ წესად იქნა მიჩნეული.

ამგვარმა სოციალურმა განწყობილებამ თავის მხრივ მძიმე შედეგები გამოიღო. პირველი ის, რომ დაშვიდრდა სტერეოტიპი: ამ ცხოვრებაში მთავარია ინდივიდუალური წარმატება (სიმდიდრე და თავის გამოჩენა). წარმატების მისაღწევად კი ყველა გზები გამოდგება; პატიოსნება, ხინდისი და ა. შ. -- ეს "სუსტებისათვის" გამოგონილი ქიმურებია.

ამგვარი სტერეოტიპი, რომელიც დღესაც ცოცხლობს, ძალზე რთულ წინააღმდეგობას ქმნის დემოკრატიული სასოფლო-სამეურნეო განვითარების გზაზე. აქ ერთი მნიშვნელოვანი განმარტებაა საჭირო. დემოკრატიულ სასოფლო-სამეურნეო ცნობილია, დაეწვლია უკლებლივ ყველა ადამიანის უფლებები (ლაპარკია პრინციპზე). მაგრამ ეს სრულიადაც

არ ნიშნავს, რომ ბუნებისაგან უზვად დაჯილდოვებულ პიროვნებას დემოკრატიის პირობებში უფრო უჭირს წარმატების მიღწევა. არა, კლიერი პიროვნება მაინც დაიმკვიდრებს თავის ადგილს, მაგრამ, ამასთან ერთად, "სუსტების" უფლებების დაცვა ივარაუებს მას ძალაუფლების ცდუნებისაგან, ახსენებებს მას, რომ უპირველესი ღირებულება ადამიანია, და მხოლოდ ამის შემდეგ -- სიძლიერე თუ სხვა. ამგვარი სასოფლო-სამეურნეო განვითარების არაა საკმარისი დემოკრატიული ინსტიტუტების განონით შემოღება. არანაკლებ მნიშვნელოვანია, რომ თუნდაც ის პირობები, ვისაც ეკისრებათ დემოკრატიული განონების ცხოვრებაში გატარება, თავისუფალნი იყვნენ საბჭოთა პერიოდის გავლენით შექმნილ სტერეოტიპებისაგან.

სასოფლო-სამეურნეო განვითარების კიდევ უფრო მაგნე იყო მეორე შედეგი -- შრომისა და სწავლის ღირებულების კატასტროფული დაცემა. საბჭოთა რეჟიმის მიერ შექმნილი მახინჯი ცხოვრების წესის გამო სრულფასოვანი ფიზიკური შრომა არაა უცილებელი გახდა სასოფლო-სამეურნეო განვითარებისათვის, რომლებსაც ამგვარი შრომა არსობრივ სახიათს ატარებს (მუშებისა და გლეხებისათვის). უსუსტად იგივე ითქმის გონებრივი შრომის მუშაკების მიმართაც -- აქ კომპეტენტურობა, რისი მიღწევაც დიდ შრომას მოითხოვს, შესამწირისხვან პირობად იქცა. მაგრამ იმის გამო, რომ საბჭოთა ხინამდვილეში გონებრივი შრომის სიმულაცია მაინც უფრო ადვილია, ვიდრე ფიზიკურისა, იმდღავრა "გატუდენტების ფსიქოზმა". ერთი შეხედვით, ამგვარი ტენდენცია მხოლოდ მისახალმებელია -- რა სჯობია, თუ ერს განათლება სწყურია. მაგრამ ტრაგედია იმაშია, რომ მთელს საბჭოთა კავშირში, საქართველოში კი განსაკუთრებით, უმადლესმა სკოლამ დაკარგა თავისი უმთავრესი, ფაქტობრივად ერთადერთი ფუნქცია -- კვალიფიცირებული სპეციალისტების მომზადება. პრესტიჟული გახდა არა საკუთრივ განათლება, არამედ მხოლოდ დიპლომი. ჩვეულებად იქცა ისეთი აბსურდული მოვლენები, როგორცაა "საგნის ნაწყობა", დიპლომებით ვაჭრობა და ა. შ. მისაღებ გამოცდებთან დაკავშირებულ ისტერიასზე რომ არაფერი ვთქვათ. შედეგი კი სავალალოა. ფორმალურად საქართველოს მსოფლიოში ერთ-ერთი პირველი ადგილი უჭირავს დიპლომირებული სპეციალისტების ბროდენტუჯი რაოდენობით, რეალურად კი განათლებისა და კვალიფიკაციის დონე ძალზე დაბალია. და ეს მით უფრო სამწუხაროა, რომ მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრიდან საქართველოში ამკარად შეიმჩნეოდა ის ტენდენცია, რომელმაც დიდად განსაზღვრა იაპონიისა და სამხრეთ კორეის ეკონომიკური აყვავება: გლეხი, ხელოსანი, მკვდელი ვალში დგებოდა, დღე და ღამე ასწორებდა, შვილს კი სრულფასოვან განათლებას აძლევდა...

საქართველოში შრომისა და სწავლის ღირებულების დაცემის ერთ თავსახინო შედეგს მოვიყვან. 30-40 წლის წინათ ქართველი სპორტსმენები -- ხელბურთელები, წყალბურთელები, კალათბურთელები, ფეხბურთელებზე რომ არაფერი ვთქვათ, საბჭოთა სპორტის ელიტაში შედიოდნენ და მსოფლიო კლასის მოთამაშეებით იყვნენ დაკომპლექტებულნი. ეს ძირითადად ბუნებრივი მონაცემების ხარჯზე

ზღვებოდა (ცრობილა, რომ სამხრეთელი ხალხები ძალიან ბუნებრივ ტექნიკით გამოიჩინებოდნენ). მაგრამ, როდესაც სპორტში პირველ პლანზე წამოიწია ფიზიკურმა მომზადებამ, სათამაშო დისციპლინამ, რეჟიმის დაცვამ, ანუ პირობებმა, რომლებიც ყოველდღიურ დაძაბულ მუშაობაში მოითხოვენ, -- ჯერ ქართული ხელობის მსე ჩაეხვეწა, შემდეგ მას მიჰყვა წყალბურთი, კალათბურთი და ბოლოს -- ფეხბურთი.

ყოველივე შემოთქმულთან მჭიდრო კავშირშია საბჭოთა სისტემის პირდაპირი გავლენით შექმნილი კიდევ ერთი ნეგატიური ტენდენცია -- საზოგადოებაში "დროის ჰორიზონტის" (ლ.ტოფლეტის ტერმინი) დავიწროება. ადამიანმა დაკარგა საკუთარი ცხოვრების შორეული ვადით დაგეგმვის, თავისი საქმიანობის შორეული შედეგების შეფასების უნარი და შესაძლებლობა. აზრი დაკარგა წარმატების მიღწევის "ამერიკულმა" გზამ; მხედველობაში მაქვს 10-15-20 წლის დაძაბული შრომა და გაჭირვების ატანა, საბოლოო ჯამში, კეთილდღეობის მიღწევის იმედით. ადამიანის ენერჯია მიიძარბებოდა უახლოესი მიზნების, ამწუთიერი სიამოვნების მისაღწევად. ამგვარმა განწყობამ განაპირობა უმძიმესი ეკოლოგიური, დემოგრაფიული, სოციალური და, ვინ იცის, კიდევ რა სახის შედეგები, რომელთა ლიკვიდაციას ძალზე დიდი დრო, სახსრები, რაც მთავარია, და ამავე დროს ყველაზე ძნელი, ცხოვრების ხტილის შეცვლა დასჭირდა.

როგორც ეს ყოველთვის ხდება, ღირებულებათა სისტემის შეცვლამ, ახალი პრიორიტეტების გაჩენამ თავისი ასახვა ენაშიაც ჰპოვა. გაჩნდა და ყოველდღიურ მეტყველებაში მტკიცედ მოიკიდა ფეხი ახალმა სიტყვებმა და გამოთქმებმა: "ჩაწყობა", "დიდი კაცი", "მოწყობა" და სხვ. ეს ლინგვისტური ახალწარმონაქმნები კარგად გამოხატავენ ფსიქოლოგიურ ტენდენციებს, რომლებიც მათ საფუძვლად უდევთ. მაგრამ, ჩემი აზრით, ყველაზე ტევადი სიტყვა, რომელშიც სარკესავით აირეკლებოდა ჩვენი საზოგადოების განწყობილება და ცხოვრების სტილი -- ინდივიდუალური კეთილდღეობისაკენ ლტოლვა, შემწყნარებლური დამოკიდებულება არცთუ უნებობრივი საქციელისადმი, ამწუთიერი სიამოვნებისაკენ სწრაფვა, ნიჰილისტური დამოკიდებულება შრომისა და სწავლისადმი და ა. შ. -- ესაა "ჩალიჩი".

როდესაც ვიგებთ, ვინმე რაღაც საქმეზე "ჩალიჩობს", იმთავითვე გახატები ხდება, რომ იგი ზერხებისა თუ მეთოდების ფართო სპექტრს მიმართავს -- აქ გავლენიან ნაცნობს დაიხმარებს, იქ ვიღაცას "პატივს ხედავს"; კიდევ სადღაც თავს მოისაწყობს, ერთი სიტყვით, მიზნის მისაღწევად მრუდვს გზას არ მოერიდება. აბა, რას იზამ, ქვეყანაში, სადაც ყველაფერი დეფიციტურია, სადაც ოდნავ ნორმალური ცხოვრებაზე შეუძლებელია თანამოქმის დაჩაგვრის გარეშე ("ჩალიჩი" ზომისეით რაიმეს მოპოვებას ნიშნავს, რაც უმრავლესობისათვის მიუღწევადია), ასეთ ქვეყანაში "ჩალიჩის" ცხოვრების წესად გააქცევა სავსებით გახატებია და სადღაც გამართლებულიც კი. მაგრამ უბედურება ისაა, რომ კოლექტიურ სტერეოტიპებს ძალზე ძლიერი ინერჯია ახასიათებთ

და ისინი გაცილებით მეტ ხანს ცოცხლობენ, ვიდრე მათი მშობელი პოლიტიკური სისტემა. ამიტომ არსებობს საშიშროება, რომ მომდევნო პოლიტიკური სისტემა, იმის ნაცვლად, რომ ძირითადად დაანგრიოს წინა სისტემის მიერ შობილი სტერეოტიპები, თვით მოექცეს მათი გავლენის ქვეშ.

უნებობრივ ატმოსფეროს ჩვენს საზოგადოებაში, ვფიქრობ, კარგად ასახავს შემდეგი ეპიზოდი: ორი წლის წინათ, როდესაც პირველად დაიწყო აწ უკვე ჩვეულებად ქცეული შიმშილობა უმაღლეს სასწავლებელში ჩასარიცხად, ამ აქციას მოვლოდნელად მხარი დაუჭირა ერთ-ერთმა არაფორმალურმა ჯგუფმა. იქვე გავრცელდა ჭორი, რომ არაფორმალურმა ამ მხარდაჭერაში... ფული აიღეს. დარწმუნებული ვარ, ეს მართლაც რომ წმინდა წყლის ჭორი იყო და არაფორმალურებს სხვა მოტივი ამოძრავებდათ -- ალბათ, პოპულარობის მოპოვების ხურვილი. დამაფიქრებელი სხვაა: მე არ ვიცი არც ერთი ადამიანი, ვინც ამ ჭორის გაგონებაზე აღშფოთებულყო ან თუნდაც გაოცება გამოეთქვა; "არა მგონია..."; "ხედავ შენ..."; "რა ვიცი..." -- ასეთი იყო რეაქცია.

ნ.კარამზინი თავის დროზე წერდა: "რომ მოვისურვოთ ერთი სიტყვით გამოვხატოთ ის, რაც რუსეთში ხდება, უნდა ვთქვათ: "იპარავენ". ვფიქრობ, სიტყვის "იპარავენ", -- ნაცვლად რომ "ჩალიჩობენ" ჩავსვათ, 60-80-იანი წლების საქართველოს სურათს მივიღებთ...

შემოთქმულთან დაკავშირებით ერთ საგულისხმო ეთნოფსიქოლოგიურ ფენომენს მოვიყვან. როგორც უკვე აღინიშნა, საქართველოში მყარად გაიდგა ფეხი რუსეთიდან შემოსულმა ძალაუფლების კულტმა, თუმცა ჩვენში იგი მეტად თავისებურად გარდატყდა. რუსისათვის თანამედროების პირი, პირველ რიგში, სახელმწიფოს ძლიერებას განასახიერებს და, ამდენად, კარკვეულწილად დეინდივიდუალიზებულია; საქართველოში კი პირიქით, თანამედროება შეადგენს მოცემული კონკრეტული პირის "ჩალიჩის" უნარის საზომს. ისიც საგულისხმოა, რომ რუსულ ჟარგონში "ჩალიჩის" ექვივალენტი, რამდენადაც ვიცი, არ არსებობს. ამგვარი ფაქტები კიდევ ერთხელ ასაბუთებენ საბჭოთა რეჟიმისადმი შეგუების ეროვნული მოდელების არსებობას.

60-80-იანი წლების საქართველოში მიმდინარე სოციალურ-ფსიქოლოგიური პროცესების მიმოხილვა სრული არ იქნება, თუ არ შევეხებით ახალგაზრდა თაობაში არსებულ სპეციფიკურ ტენდენციებს.

როგორც უკვე ითქვა, საქართველოში 60-იანი წლების ბოლოდან დაიწყო კომუნისტური სისტემისაგან ფსიქოლოგიური განსხვავების პროცესი და ამ პროცესმა მალე თავის მაქსიმუმს მიაღწია. გარეგნულად კი ყველა სოციალური ინსტიტუტი ინარჩუნებდა კომუნისტურ ფასადს საყოველთაო გავრცელება ჰპოვა "ორმაგმა მორალმა" -- მოქალაქე პირნათლად იცავდა სისტემის მიერ შექმნილ "თამაშის წესებს", ამავე დროს კი, მშვენივრად ესმოდა, რომ ეს წესები სისულელეა და უსწავობა და არაფორმალურ დონეზე სრულიად განსხვავებულად იქცეოდა

უფროსი თაობა, მცირე გამონაკლისის გარდა, შედარებით უმეტესად
ქვეყნის შიგნით ამგვარ მდგომარეობას, მით უმეტეს, რომ ცხოვრების
"ახალი წესი" ნამდვილი შვება იყო სტალინის დროსთან შედარებით.

ახალგაზრდულ გარემოში კი მდგომარეობა სხვაგვარი იყო. ახალგაზ-
რული მაქსიმალისმი და თვითდამკვიდრებისაკენ სწრაფვა საყოვე-
ლოადაა ცნობილი. აქედან გასაგებია, რომ მოხსენებებისა თუ
სტუდენტების წრეში ფსიქოლოგიური რეაქცია ოფიციალურ პროპა-
განდასა და რეალურ სინამდვილეს შორის თვალშისაცემ განსხვავებულ
ფორმებით უფრო ძლიერი იყო (სინამდვილეში შემოთქმული სამარ-
თაინია არა მთელი ახალგაზრდობის, არამედ მისი საკმაოდ მცირე
ნაწილის მიმართ, მაგრამ ეს ხავხებით საკმარისი იყო; ხოციალური
ფსიქოლოგიიდან ცნობილია, რომ აქტიურ ლიდერს ან აქტიურ ბირთვს
შეუძლია უძლიერესი გავლენა მოახდინოს დიდ ჯგუფზე და მთელ
საზოგადოებრივ შრეებზე (კი). ახალგაზრდობამ შეიგრძნო კომუნის-
ტური მორალის სიყალბე, მაგრამ ამას შედეგად არა მასთან შეგუება,
არამედ სრული, თუმცა არცთუ მთლად გასწავლიერებული უარყოფა
მოჰყვა. შეიქმნა ნამდვილი მორალური ვაკუუმი -- კომუნისტური
ღირებულებები მტკრად იქცნენ, ტრადიციული ქრისტიანული წესობა
კი მნიშვნელოვანწილად დავიწყებული იყო. მაგრამ ადამიანთა თანა-
არსებობა შეუძლებელია მორალური ნორმების თუნდაც პრიმიტიული
სისტემის გარეშე. სხენებული ვაკუუმიც მალე შეივსო: ახალგაზრდობის
შეწყობაში დამკვიდრდა დამნაშავეთა სამყაროს მორალური კოდექსიდან
ნაწილები ნორმები -- ნორმები მეტად მარტივი, ყველასათვის გასაგები
და. ამასთან, უარყოფელი, როგორც ოფიციალური მორალისა, ისე
უფროსი თაობის შემრიგებლობისა. ახალგაზრდობის ერთი ნაწილი
ამასაც არ დასჯერდა, უკუღმართ რეალობას გაექცა და ნარკომანიის
მრუდე გზას დაადგა.

ძალზე საგულისხმოა, რომ უფრო მოგვიანებით აღმოცენებული
ასეთივე ვაკუუმი რუსულ ახალგაზრდობაში შეივსო არა "ქურდული
გაგებით", არამედ არმიული მორალით. 80-იან წლებში რუსეთის
სხვადასხვა რეგიონებში ყალიბდებოდა ახალგაზრდული ბანდები,
რომლებსთვისაც დამანახიათებელია მტკიცე ასაკობრივი სუბორდი-
ნაცია, მყარი დისციპლინა, აუცილებელი ცივიკური მომზადება,
კოლექტიური ძალადობისაკენ მიდრეკილება, ანუ ყოველივე ის, რასაც
ქართული ინდივიდუალიზმი ვერ იკუთმს.

"ქურდული გაგება" შემდეგ ძირეულ პრინციპებს ემყარება: ა)
საკუთარი შრომით ცხოვრებაზე უარის თქმა; ბ) არავითარი თანამშ-
რომლობა სახელმწიფო სტრუქტურებთან, მით უმეტეს, სამართალდამ-
ცველ ორგანოებთან. სათანადო ტერმინით აღნიშნული დამსხმენი
უკიდურესად ოდიოზური ფიგურა ხდება; გ) მორალური ნორმები
ვრცელდება მხოლოდ საკუთარი წრის წარმომადგენლებზე, სხვა
ადამიანებს მხოლოდ გამოყენებითი ღირებულება აქვთ; დ) თვით
"ქურდული გაგების" წრეში იმარჯვებს ძლიერი, სუსტი კი უწყალოდ
ინაგრება. (ორთოდოქსულ ქურდულ კოდექსში კიდევ ერთი მნიშვნე-
ლოვანი პრინციპია: უარის თქმა არა მარტო შრომაზე, არამედ

საკუთრებასა და ოჯახზე. მაგრამ გარკვეული მიზეზების გამო ეს
ნორმა ახალგაზრდობაში არ დამკვიდრდა).

ცხადია, მოხსენებთა და სტუდენტთა გარემოში ეს პრინციპები
გაცილებით ნაკლებად მკაცრად სრულდებოდა და მათი დარღვევისა-
თვის ხანკეიბიც ნაკლებად სასტიკი იყო, ვიდრე ნამდვილ კრიმინა-
ლურ წრეებში. მიუხედავად ამისა, "ქურდულმა გაგებამ" გარკვეული
დადი დაახვა არა მარტო ქართველ ახალგაზრდობას, არამედ მთელს
ჩვენს საზოგადოებას. მართლაც, როდესაც ახალგაზრდა სწავლას
ამთავრებს და ურთიერთობათა ახალ სისტემაში ერთვება, -- ეს იქნება
საწარმოო, სამხასურეობრივი თუ საოჯახო ურთიერთობები -- მას
მოაქვს თავისი ყოფილი გარემოს ნორმები; რა თქმა უნდა, ეს
უკანასკნელნი ახალ გარემოში მნიშვნელოვანწილად ნეიტრალიზდებიან,
სიმძაფრეს კარგავენ, მაგრამ, ამავე დროს, თავის მხრივ გავლენას
ახდენენ საერთო-საზოგადოებრივ წნეობრივ ატმოსფეროზე. ამ
პროცესში კიდევ უფრო გააძლიერა უკვე აღწერილი უარყოფითი
ტენდენციები -- შრომისა და სწავლის ღირებულების დაცემა, დანაშა-
ულისადმი შემწყნარებლობა და სხვ.

გარდა ამისა, "ქურდული გაგების" ელემენტების გავლენით ძლიერ-
დება წინააღმდეგობა, დაპირისპირება ცალკეულ საზოგადოებრივ
ჯგუფებს შორის, ამასთან სწორედ, იმ ჯგუფებს შორის, რომლებიც
თავისი არსით თანამშრომლობისაკენ არიან მოწოდებული: სკოლაში
უფროსკლასელები და მასწავლებლები "ცივი ომის" მდგომარეობაში
იმყოფებიან; პედაგოგთა მთელი ენერჯია მიმართულია თუნდაც
მოჩვენებითი წესრიგის შესანარჩუნებლად, სწავლებისათვის კი ძალები
ალარა საკმარისი.

არანაკლებ დამაბული მდგომარეობაა რიგით მოქალაქესა და
სამართალდამცველ ორგანოთა შორის. ბოროტმოქმედთა მიერ ნაცემი
ან გამარცხვული მოქალაქე, მით უმეტეს, ახალგაზრდა, მხოლოდ იშვიათ
შემთხვევაში თუ მიმართავს მილიციას, მეტიც, სშირად დონეს არ
იშურებს, რომ დამნაშავე არ იყოს მხილებული. რა თქმა უნდა, ამგვარი
ურთიერთობა მხოლოდ ქურდული ეთიკით როდია განპირობებული;
აქ მოქმედებს ტრადიციული შიში რეპრესიული ორგანოების მიმართ,
ეკვი (სამწუხაროდ, გამართლებული) მილიციის მუშაკთა კომპეტენ-
ტურობასა და პატიოსნებაში და ა. შ. ასეა თუ ისე, აღნიშნული
ორმხრივი დამაბულია ჯერ კიდევ არსებობს და ეს ძლიერ
წინააღმდეგობას ქმნის სამართლებრივი სახელმწიფოს საფუძვლების
ამენების გზაზე.

ამასთან დაკავშირებით, არ შეიძლება არ შევეხეთ ახლო წარსულის
ტრაგიკულ მოვლენებს. ყველას კარგად გვახსოვს ქართული მილიციის
გმირული მოქმედება 9 აპრილის ტრაგედიის დროს, მოქმედება,
რომლის შეფასებისას მხოლოდ მადლიერებისა და მოწიწების სიტყვები
გემართებს. მაგრამ არც ის უნდა დავივიწყოთ, რომ მილიცია ხალხის
მხარეზე გადავიდა მხოლოდ მას შემდეგ, რაც დამსჯელმა ჯარმა იგი
მოკავშირეთა რიგებიდან გამოიცილა. ორივე თვით ადრე კი იგივე
მილიცია ფრიად "არამეგობრულად", მეტი რომ არ ვთქვათ, გაუმასპ-
ინძლდა ახალგაზრდულ დემონსტრაციებს (პოლიტექნიკურ ინსტიტუტ-

თან და ოჯახის ძირითადი ძეგლთან). მაგრამ, მიუხედავად ამისა, 9 აპრილს მომხდარი ფაქტი ერთმნიშვნელოვნად მიუთითებს როგორც ხსენებულნი, ისე სხვა არსებული დაპირისპირების მოხსნისა და ჯანსაღი კონსოლიდაციის პრინციპულ შესაძლებლობაზე.

და ეს იმედის მომცემია.

* * *

აქ დავამთავროთ ქართულ შეგნებაში ტოტალიტარული სისტემის გავლენით წარმოშობილი ტენდენციების განხილვა. თქმა არ უნდა, არახასარბიელო სურათი დაიხატა. შესაძლოა, ვინმეს მოეჩვენოს, თითქოს ავტორი ფერებს ამუქებდეს. დმერთმა ქნას, ასე იყო. მე მადლიერების გრძნობით შევხვდები ნებისმიერ გამომწაურებას, მით უმეტეს ისეთს, სადაც არგუმენტირებულად იქნება ნაჩვენები მოცემულ წერილში გამოთქმული მოსაზრებების მცდარობა. მაგრამ, სიმართლე გითხრათ, გაცილებით უფრო მადლევეს რეპლიკები ჩვენში გავრცელებული იმ შეხედულებების დამცველებისაგან, რომლის თანახმადაც არაა საჭირო ჩვენი ერის პრობლემებსა და არცთუ საშურ თვისებებზე ყურადღების მიპყრობა, ბეჭდვით სიტყვას კი მხოლოდ ერის გამწვანება და მისი დადებითი მხარეების წარმოჩენა მართებს. მე კატეგორიულად არ ვეთანხმები ამ შეხედულებას, მეტიც, იგი მიმართა ჩვენი ეროვნული სასიათის ზოგიერთი ბაზური თვისების უარყოფით გამოვლინებად. მაგრამ ეროვნული სასიათის ბაზური სტრუქტურების შესახებ -- ხსვა დროს.

აგ. სტო, 1991.

ლალო აპალიანი

პავლე ინგოროყვა ჩემს სამეორლო ბიობრაფიაში

1946 წლის გაზაფხულია. აქამდე დაწერილისაგან განსხვავებით, იმ წანებში ჩაფიქრებული ნოველის წერა გამიჭიანურდა, რამაც დიდად გამაოცა. მაშინ პირველად მივხვდი და ვიგრძენი, თუ რას ნიშნავს მწერლის მომწიფება. მანამდე, უმრავლესობა ჩემი მოთხრობებისა ერთ დაშვებაში "იბადებოდა". თავიდანვე მიყვარდა დაბის მყუდროებაში წერა, და ეს ჩვეულება აქამდე შემომჩნა.

"მუხის ჭია" თვენახევარში დაიწერა, დაიხვეწა. გადათვორებული წელნაწერი "მნათობის" რედაქციაში მივიტანე. პახუსს ორი თვე ველოდი. ერთ "მშვენიერ" დღეს, რედაქციაში კიდეც ვრთხელ მისული, საყვედურის თქმას რომ ვაპირებდი -- მოთხრობის წაკითხვას არ უნდა დააყენოთ სამველი მეთქი, არ მახსოვს ვინ (ალბათ რედაქციის მდივანმა, ან პროზის განყოფილების გამგემ) ჩემს დანახვასე უჯრიდან ხელნაწერი ამოიღო, მერე თავისთან მიხმო, მარცხენა მკლავი ნიდაყვიში მომასრევიანა, ის ხელნაწერი იდლიაში ამოიღო და მიხსრა -- შეგიძლია წაიღო შენი ნოველა, სახლში შეინახო... ახლა მაგისი დრო არ არის და... გირჩევ, ნურც გაახმაურებო. შემატყო, ახეთმა მოულოდნელმა პახუსმა მეტყველების უნარი რომ დამიგარგა. ნათქვამს მცირეთდენი პახუსის შემდეგ დაუმატა -- ახეთმა რედაქციის გადაწყვეტილებათ. ვინ წაიკითხა, რა აზრი გამოთქვა, რას მიწუნებენ, არაფერს არ მეუბნებთან. განაჩენს არ ვემორჩილები, რედაქციაში მაინც დავდივარ და ჩემს უკმაყოფილებას არ ვფარავ. ყველა მისმენს, ვისაც მიუპართავ, ვინც რედაქციაში მხვდება და ყველა... დუმილით მპახუსობს. ბოლოს, არ ვიცი, ამ შემთხვევის შემდეგ მერამდენედ შევიარე რედაქციაში. ერთ-ერთმა თანამშრომელმა ვერ მოითმინა და საყვედურის კილოთი მომანახლა -- შენ იცი, პავლე ინგოროყვამაც კი გაახახავა ხელებით?! ამის გაგონებაზე რააკ ვლდასავით მევა. ჩემს გაკვირვებას სახლგარი არა ჰქონდა. წარმოვიდგენიათ? პავლე ინგოროყვაც კი შეუწუნებიათ! მაშინ პავლე ინგოროყვას როგორც ხარედაქციო კოლეგიის წევრს, მეცნიერების განყოფილება ებარა და ვერასგზით ვერ წარმოვიდგენდი თუ მოთხრობის წაკითხვასაც დაავალდებდნენ. საქმე ის იყო, მართალია, უშუალოდ მხატვრული მასალის წაკითხვა არ ევალდებოდა, მაგრამ როცა რედაქცია რომელიმე ავტორის ნაწარმოებში "საეკვოს" რასმე დალანდავდა, და ავტორს ადვილად თავად ვერ გაუშვლავდებოდა -- ნაწარმოებს წასაკითხავად პავლე ინგოროყვას გადახცემდა, ისე რომ ამის შესახებ ავტორმა არაფერი იცოდა. პავლე ინგოროყვას წვდომა, დახვეწა "განაჩენი" კი საბოლოო იყო. არ არსებობდა ავტორი, რომელიც გაბედავდა, პავლე ინგოროყვას შეკამათებოდა. მით უმეტეს, რომ მის უადრესად პრინციპულ მიდგომასა და სამართლიანობაში მჭვი არავის ებარებოდა.

მე, რა თქმა უნდა, ვერ გავბედავდი ბატონი პავლესათვის მეკითხა -- რა იპოვნეთ ჩემს ნოველაში ისეთი, რომ რედაქციის უარყოფით აზრს